

**ЁШЛАРДА МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАРГА ЖАЛБ ҚИЛИШ
ДАРАЖАСИНИ ЎРГАНИШ**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.37.79.007>

Эсонов Олимжон Абдуллажонович

Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти “Ўзбек
тили педагогика ва жисмоний маданият” кафедраси ассистенти
Андижон, Ўзбекистон

**STUDY OF THE LEVEL OF ATTRACTION TO NATIONAL
VALUES IN YOUNG PEOPLE**

Esonov Olimjon Abdullajonovich

Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnology Assistant of the
Department of «Uzbek language pedagogy and physical culture»
Andijan, Uzbekistan

**ИЗУЧЕНИЕ УРОВНЯ ПРИВЛЕЧЕНИЯ К НАЦИОНАЛЬНЫМ
ЦЕННОСТИ У МОЛОДЕЖИ**

Эсонов Олимжон Абдуллажонович

Андижанский институт сельского хозяйства и агротехнологии
Ассистент кафедры «Узбекская языковая педагогика и физическая
культура» Андижан, Узбекистан

Аннотация: Мақолада педагогик олий ўқув юртлари талаба ёшларни миллий қадриятларга уйғунлашуви даражасини аниқлаш ва унинг мезонлари асослаган, шунингдек ушбу жараёни такомиллаштиришнинг педагогик йўллари кўрсатиб ўтилган.

Калит сўзлар: миллий қадриятлар, диагностика, жараён, услуб, глобализация, мезон, хулқ-атвор, ижтимоий тадқиқотлар, олий ўқув юрти, ижтимоий фикр.

Аннотация: В статье обосновываются критерии и содержание диагностики уровня приобщения студентов педагогических вузов к национальным ценностям, определяются педагогические пути совершенствования данного процесса.

Ключевые слова: национальные ценности, диагностика, процесс, методология, глобализация, критерии, нрав, социологические исследования, высшее учебное заведение, общественное мнение.

Annotation: In this article was given information about criteria's and diagnosis of the levels of association nation traditions with students of pedagogical higher education schools, also was shown pedagogical ways of improving this process.

Keywords: national traditions, diagnosis, process, methodology, globalization, criteria, behavior, social researches, higher education institution public thought.

Хозирги шиддатли глобализация ва информатизация жараёнлари шароитда давлатимиз олдида ўта қийин вазифа турибди – бу вазифа минг йиллар давомида халқ томонидан яратилган урф-одатлар, қадриятлар, барқарор ҳаёт тарзини, ижтимоий хулқ-атвор кўникмаларини сақлаб қолишдан иборатдир.

Ўзбекистон Республикасида иқтисодиёт ва ижтимоий соҳанинг, меҳнат сифатини ва бошқа бир қатор соҳаларнинг ривожланиши ҳар бир фуқаро

томонидан миллий ва умуминсоний кадриятларни қабул қилиш ва шахсий ҳаётида уларга амал қилишига бевостита боғлиқдир. Шаҳс ёки мутахассиси шаклланиши жарёнида энг тизимли ва чуқур руҳий ривожланиш даври эса бевосита олий таълим тизимида юз беради. Бу эса ўз навбатида талабаларда таълим олиш даврида миллий кадриятларни мақсадли шакллантирилишининг долзарблиги оширади, бу жараёни амалга ошириш учун эса замонвий талабларга мос келувчи педагогик бошқарувнинг услублари излаш заруриятини юзага чиқаради.

Талабаларни миллий кадриятларни ўзлаштириш, уларни англаш ва уларга амал қилишга йўналтириш узоқ ва машаққатли жараён ҳисобланиб, у бажарилиши мажбурий бўлганбир нечта шаклланиш босқичларини ўз ичига олади. Дастлабки вазифа эса қариятларнинг йўналганликни аниқлаш ҳисобланади. Айнан уни амалда қўллаган ҳолда, ёшларнинг нимага юқори баҳо бериши, нимани муҳим деб ҳисоблаши, нимага интилиши, нималар ҳақида орзу қилиши, ким бўлиб етишишни хошлашини билиб олиш ҳамда бунинг натижасида педагогик таъсир йўналишларини ишлаб чиқиш мумкин.

Тадқиқот ўтказиш манбаси сифатида ўсиб келаётган ёш авлодни миллий кадриятларга алоҳида урғу бериб, шахс сифатида шаклланишида муҳим ўрин тутувчизамонавий педагогларни тайёрлашини ҳисобга олган ҳолда Ўзбекистондаги педагогик олий ўқув юртлари танлаб олинди.

Тадқиқот мақсади талабаларда миллий-маданий йўналганликни шаклланиш жараёнига ижтимоий омилларни интеграциялашуви натижадорлигини ҳамда унинг самарадорлигини таъминлаб берувчи педагогик шарт-шароитларни аниқлаш ҳисобланади. Ушбу жараённинг олий ўқув юртларидаги назарий ва амалий диагностикаси шуни кўрсатадики, у самарали ишлаб чиқилмаган ва керакли тарзда амалга оширилмайди, шунингдек ушбу жараён фақат талабалар томонидан хулқ-атвор нормалари жиддий тарзда бузилганда тадқиқот предметига айлантирилмоқда.

Диагностика – бу бирон нарсани билишнинг алоҳида тури бўлиб, у амалиётни такомиллаштириш, талабаларда миллий-маданий йўналганликни шакллантириш бўйича олиб бориладиган ишлар самарасини ошириш учун қўлланилади. Илмий адабиётларда диагностикага “таълим-тарбия объектларини бошқаришни ўрганиш ва аниқлашга йўналтирилган педагогик фаолият” деб таъриф берилган.

Талабаларни миллий кадриятларга интеграциялашуви даражаларини ўрганиш ўз навбатида мос диагностика услубини ишлаб чиқишни талаб этади. Талаба ёшлар ўртасида ўтказилган сўровнома натижалари, таълим олиш жараёни ва олий ўқув юртидан ташқаридаги ижтимоий ҳаётда уларни кузатиш орқали олинган бошланғич маълумотларни таҳлили асосида талабаларнинг миллий-маданий йўналганлигининг шаклланиш даражалари ҳамда уни оширишнинг асосий йўллари ва шартлари аниқланади.

Маълумотлар таҳлиликуйидаги шахснинг муайян ҳолатининг томонлари: ички: онгида акс этувчи ва ташқи: ўзини тутиши ва ҳаракатларида акс этувчи меъзонларга мос равишда ўтказилиши зарур. Тайёргарлик қисмида олинган маълумотлар муаммони аниқлашга мос ҳолда ва ижтимоий-педагогик ва психо-педагогик омиллар мажмуини инобатга олган ҳолда кейинги тажриба-синов ишларининг амалга оширишда асос бўлиб хизмат қилади.

Кейинчалик ўтказиладиган тадқиқотлар (тажриба-синов ишларининг таъкидлаш, шакллантириш ва якуний босқичларида) ижтимоий муҳит

омилларининг ва педагогик шарт-шароитларнинг талабалар маънавий соҳадаги ва амалий ҳаётидаги миллий-маънавий йўналганлигини такомиллаштириш учун имкониятлар очишга йўналтирилади.

Диагностик тадқиқотни ташкил этишнинг етакчи тамойиллари сифатида қуйидагилар кўрсатилади:

Педагогик воқеликни яхлит ўрганилиши тамойили;

Тадқиқот услубларидан умумий фойдаланиш тамойили;

Холисоналик тамойили;

Жараёндаги ўзгаришларни ўрганиш тамойили

“Ижтимоий фикр” жамоат фикрини ўрганиш Республика маркази томонидан ўтказилган ижтимоий тадқиқотлар асосида тайёрланган маълумотларни: Р.А.Убайдуллаеванинг “Ўзбекистонликларнинг миллий ўзлиги”, “Ўзбекистон ёшлари: маънавияти, ҳаётий эътиқоди, келажакка назар” докладлари ва “Ўзбекистонда оила” китобини ўрганиш асосида шу нарса аниқландики, Ўзбекистон фуқаролари ва ёшларида миллий қадриятларни англаш, уларга бўлган муносабат ва ижтимоий ҳаётда тадбиқ қилиш, сақлаш ва кейинги авлода етказиш ҳаётий қадриятлар, ўзини тутиш, миллий ўзлик ватанпарварлик тушунчаларига уйғунлашиб кетган.

Шунингдек, ушбу манбаларда ёшлар учун тарих, маданият ва халқимиз миллий қадриятлари бўйича билимларнинг алоҳида ўрни кўрсатиб ўтилади. Ёш авлод вакилларининг катта қисми ўзбекистонлик буюк шахслар, давлат арбоблари, саркардалар, олимлар, шоирлар ва маданият арбобларининг ҳаётига алоҳида қизиқиш билан қарашади. Шу билан бир қаторда ёшларимиз барча миллий ва давлат байрамларида фаол иштирок этишади, тарих ва маданиятни чуқурроқ ўрганиш бўйича ўз фикрларини доимий равишда билдириб боришади.

Қайсидир маънода “Ижтимоий фикр” марказининг маълумотлари талабаларда миллий қадриятларга бўлган аралашув даражасини аниқлашга замин яратди, чунки уларда статистик кўрсаткичлардан ташқари фуқароларнинг миллий қадриятлар, урф-одат ва анъаналарга амал қилишига сабалари, шахсий фикрлари ва афзалликлари аниқлаб берилган.

Юқорида кўрсатилган манбаларда ўзбекистонликларнинг қуйидаги саволларга жавоб беришган:

Сиз учун диний, миллий ва маҳаллий меъзонлар, урф-одатлар, қадриятлар ва анъаналарга амал қилиш, уларни бажариш қай даражада зарур ва шарт деб ҳисоблайсиз?

Сиз ўзингиз истиқомат қилаётган маҳалла, ҳудудда умумқабул қилинган урф-одат ва анъаналарга, миллий қадриятларга Сизнинг оилангиз амал қиладими?

Нима учун Сиз ўзингиз истиқомат қилаётган маҳалла, ҳудудда умумқабул қилинган урф-одат ва анъаналарга, миллий қадриятларга амал қилишга ҳаракат қиласиз?

Сиз ўзингиз истиқомат қилаётган маҳалла, ҳудудда умумқабул қилинган урф-одат ва анъаналарга, миллий қадриятларнинг қайси бирларини амал қилишга мажбурий, ихтиёрий ва кераксиз деб ҳисоблайсиз?

Ўзбек халқ дунёга нимаси билан машҳур?

Аҳолининг, шу жумладан ёшларнинг миллий анъанавий тадбирларда иштироки.

Миллий маросим ва тадбирларда иштироки

38,5 % иштирокчилар қадриятларнинг мазмуни одамларни ягона халқ сифатида бирлаштириш деб тушунган бўлса, сўралганларнинг ҳар учтада биттаси қадриятлар, маросимлар ва урф-одатларни халқ ҳаётини мустаҳкамлаш ва сақлаш учун зарурлиги билдиришган. Ҳар саккизинчи иштирокчи анъаналар ва қадриятлар кейинги авлодни давомчилигини сақлаш имкониятини яратади деб жавоб берган. Худди шунча одам яна урф-одатлар жамият ҳаётини бошқариш, уни тартибга солиш ва барқарорлигини таъминлашга ёрдам беришини билдиришган. Шу тарздаги жавоблар худудлар, жинс ва ёш тоифалари ва яшаш жойи кесимида сақланиб қолган.

Лекин, миллий қадриятларни кенг маънода ўзида ўтмиш ва маданиятни мужассам этган (хулқ-атвор қиодалари, ҳаёт тарзи, борлик маданияти, халқ оғзаки ижоди, халқ хунармандчилиги, анъаналар, маросимлар, бадиий ижод намуналари – адабиёт, қўлёзмалар, меъморчилик, мусиқа, театр ва киноматография ва бошқалар) алоҳида ходиса сифатида кўриш ёшларни миллий қадриятларга уйғунлашуви даражаларини меъзонини янада батафсил ишлаб чиқиш вазифасини юклайди. Бундай меъзонлар мазмунан ва психо-педагогик томондан аниқлаштирилган бўлиши шарт.

У.И.Махкамов, Ш.Т.Эргашева, И.П.Подласый ва С.В.Шестапаловларнинг илмий ишларини таҳлили асосида шу нарсалар аён бўлдики, бизнинг тадқиқотимиз вазифалари учун когнитив-билиш, рухий-рағбатлантириш, асиологик ва фаолият хулқ-атвор меъзонлари жуда мос келади. [5,6,7,8].

Таҷрибанинг бошланиш қисмида ўтказилган миқдорий босқич иштирокчиларнинг кўпчилигида миллий қадриятларга тизимли ёндашув, муносабат ва уларни англаш йўқлигини ҳамда шахснинг ривожланаётган даврида рухий-манавий шаклланишига ижтимоий муҳитнинг акс таъсирини кўрсатди.

Шунингдек, онгий ва илмий дунёқараш характерида оид салбий омиллари ҳам аниқланди, улар ақлий сустилик, миллий этикет, анъана, қадриятларга тушунмасдан юзаки муносабатда бўлиш ва уларни бажармаслик, рухий йўналганликни бўшлиги ҳамда инсоний ва юқори хулқ-атвор қиодалари ва янги (ҳар доим ҳам ижобий бўлмаган) урфлар, замонавий жамиятда ўзини тутиш нормалари ўртасидаги танловдаги қийинчиликларни ўз ичига олади.

Юқорида айтиб ўтилган камчиликларни бартараф этиш учун талабаларни миллий қадриятларга интеграциялашуви жараёнига ижтимоий омиллар таъсирини оптималлаштирадиган копмлекс дастурни асослаш, ишлаб чиқиш ва жорий этишга имкон берувчи педагогик воситани топиш зарур.

Бизнинг фикримизга кўра, ушбу вазифани бажариш ташкилланаётган таҷрибанинг шаклланишига қуйидаги кўрсаткичлар бўйича имкон беради: Шахснинг ижтимоийлашуви (ижтимоий муҳит таъсирида) ва унинг рухий-ахлоқий ривожланишини (миллий қадриятларга уйғунлашган ҳолда) ўзаро бир хил эмас, лекин ўзаро боғлиқ воқелик тарзида ўрганиш.

Ижтимоийлашувни индивид томонидан умри давомида улғайиб борган сари ўзлаштириб борилган ижтимоий таҷриба, маънавий-ахлоқий ривожланишни эса шахснинг ривожланишинида бир биридан ўтувчи босқич сифатида аниқлаш.

Шахсга ижтимоий муҳитнинг таъсири шартларни ҳисобга олган ҳолда, шахс билан муносабат, унинг бунга муносабати, жавоби ва ижтимоий ҳолатларда иштироки.

Шахсинг ривожланиши учун ижтимоий ҳолатни тарбиявий ҳолатга айлантириш учун педагогик шарт-шароитларни яратиш зарурияти.

талабаларни миллий кадриятларни ўзлаштириш жараёнига педагогик бошқариш, авваламбор уларни миллий маданиятга хос бўлган ҳаракатга ундовчи вазиятларни юзага келтириш лозим. Бунинг учун ҳаётий мисоллардан, моддий имитация ва ҳаёт тарзининг вербал воситалар орқали шаклланиши, талабанинг фаолиятини унинг маданий талаблари ва ижтимоий аҳамиятга эга самарали усуллардан ҳам фойдаланиш мумкин.

Адабий манбалар таҳлили, ўзимнинг олий ўқув даргоҳидаги фаолиятим талабаларда миллий-кадрий қарашларни шакллантиришдаги қуйидаги педагогик йўллари айтиб ўтиш мумкин:

мақсад ва вазифаларни, тарбия ва таълимни миллий маданий муҳитни яратиш ғояларини янгилаш ва қайта англаш,

шахсни ўрганишга қаратилган умумий қарашлар, миллий кадриятларни ўзлаштирганли даражасини аниқлашда индивид фаолиятига баҳо беришнинг янги йўллари кидириш;

миллий маданият доирасида жамият талаб қилаётган хусусият ва сифатлар мажмуасини шакллантириш;

бўлажак мутахассиснинг маданий ва маънавий-ахлоқий сиймосига бўлган юқори талаб;

миллий кадриятлар моҳияти ва таркибига мос келадиган, турли хил педагогик услубларни интеграция қилиш,

таълимнинг маданий муҳити, ўқувчи ва педагоглар ўртасидаги мулоқотни яратиш.

Педагогик ва ижтимоий томонларни бирлаштирган ҳолда шуни кўрсатадики, бизнинг замонавий жамиятимизда талабаларда миллий кадриятларнинг шаклланиш жараёни самарадорлиги ижтимоий-педагогик ва ижтимоий-маънавий ва маънавий-ахлоқий қарашларни ўзаро ҳамкорлиги йўл очиб беради:

ижтимоий-педагогик қарашлар талабанинг афзалликлари ва жамият талабаларини рационаллигини таъминлайди;

ижтимоий-маънавий қарашлар, талабалар тарбиясининг давлат сиёсати ракурсидан маънавий-ахлоқий вазифалари ва оптимал қарорни топиш;

маънавий-ахлоқий муносабат, ривожланиб келаётган талаба шахсида маданий ва таълим муҳитида индивидиал стиль шаклланишига олиб келади.

Ушбу жараённинг энг муҳим манбаси бу миллий, маданий ва ахлоқий культурологик материаллар таркибини аниқлаш бўйича мақсадли ишлар, айниқса талаба шахсига йўналтирилган тарбиявий ишлар олиб борилади.

Адабиётлар рўйхати

«Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони 05.07.2017 й ПФ-№-5106

Асмолов А.Г. “Диний бағрикенглик тўғрисида сўз” // “Диний бағрикенглик мактаби” умумроссия танлови оилавий плакати.- М.: Бонфи, 2001. - С. 32-34.

Ижтимоий сўров натижасида олинган “Ўзбекистон ёшлари: маънавияти, ҳаётий эътиқоди, келажакка назар” ахборот-таҳлилий доклад 2017. - 69 с.

Убайдуллаева Р.А. “Ўзбекистонда оила”. Ташкент: «Ижтимоийфикр»

жамоат фикрини ўрганиш маркази, Ўзбекистон Республикаси фанлар академияси иқтисодиёт институти, 2012.

Махкамов У.И. “Юқори синф ўқувчилари ахлоқий маданиятни шакллантиришнинг педагогик асослари” автореферат педагогика фанлари доктори. – Тошкент, 1988.

Эргашева Ш.Т. “Мутахассислик таълимини модернизация қилишнинг муаммолари” // *Замонавий таълим ва тарбияга шахсий йўналтирилган ёндашув* – Тошкент: ҚориНиёзийномидаги Ўзбекистон педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти, 2008. 3 босма. 36 ўлим.-С. 38-44.

Подласый, И.П. Педагогика: 100 вопросов - 100 ответов: учеб. пособие для вузов/ И. П. Подласый. – М.: ВЛАДОС-пресс, 2004.

Шестопалов, С. В. Формирование нравственных ценностей старшеклассников в новом информационном пространстве : дис. . канд. пед. наук : М., 2008.

Выготский Л. С. В 92 Педагогическая психология/ Под ред. В. В. Давыдова. — М.: Педагогика-Пресс, 1999. — 536 с. — (Психология: Классик қўлёзмалар).

Мудрик А.В. Социальная педагогика: педагогик олийгоҳлар учун қўлланма. М.: Изд. Центр «Академия», 2003.